

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ БАТЬКІВСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ

Нагула Олена Леонідівна

м. Київ

Актуальність дослідження феномена компетентності батьків молодого подружжя обумовлена соціальною тенденцією, пов'язаною з визнанням значущості і пріоритетності сім'ї в питаннях виховання підростаючого покоління. Орієнтація суспільства на сімейні цінності, формування установки на свідоме і компетентне батьківство стимулює інтерес вчених і практиків різних галузей, перш за все це психологія (перинатальна, вікова, соціальна), соціологія, медицина на створення ефективних моделей формування батьківської компетентності.

Проблема формування батьківської компетентності пов'язана з тим, що на різних рівнях реалізації родинної політики в Україні недостатньо розроблена концепція підвищення виховного потенціалу сім'ї – серед інших соціальних інститутів в суспільстві практично відсутні форми реалізації на державному рівні спеціалізованих психолого-педагогічних програм удосконалення батьківської компетентності.

Провідною ідеєю статті є формування моделі батьківської компетентності у молодого подружжя, адже від того, як буде відбуватись становлення молодої сім'ї і розвиток на початкових етапах спільного життя будуть залежати подальші сімейні стосунки, які будуть мати безпосередній вплив на розвиток майбутніх дітей.

Метою статті є обґрунтування моделі формування батьківської компетентності молодого подружжя.

Задатки батьківської компетентності є абсолютно у кожній людині, у когось більше, у когось менше. Тим не менше, для того, щоб батьківство

було ефективним, необхідні не тільки інтуїтивні знання та уявлення про це, сформовані на власному дитячому досвіді, але і практичні навички і специфічні знання в цій галузі. Оскільки, крім виховання та догляду, психологічний супровід дитячого розвитку є основним завданням батьків. Так, становлення образу майбутнього батьківства та батьківської компетентності починається ледь не з дитинства у ході спільної діяльності дитини й дорослого в різних сферах і аспектах цієї взаємодії, що, в кінцевому рахунку призводить до реалізації батьківських функцій.

При аналізі робіт, присвячених феномену батьківської компетентності, з'ясувалося, що досліджені лише його соціокультурні аспекти (Т. Гурко, І. Кон, М. Мід), загальна структура батьківства (М. Ерміхіна, Р. Овчарова), психологічні аспекти батьківства (В. Раміх, Г.Філіппова) та окремі гендерні компоненти досліджували (Є. Мілюкова, Л. Шнейдер та ін.). Дослідження молодого подружжя в основному присвячені становленню подружніх стосунків, культури молоді сім'ї (С. Голод, М. Мушкевич, Н. Хлопоніна та ін.). Проблема підготовки молоді до сімейного життя та батьківства розглядалася у роботах (А. Карасевича, Н. Вахняка, З. Кісарчук, В. Кравця). Концепції психологічного супроводу молоді сім'ї у формуванні різних аспектів батьківства представлено в працях (Т. Алексеєнко, Л. Буніної, О. Лещенко, А. Співаковська та ін.).

Під батьківською компетентністю молодого подружжя ми розуміємо комплексну динамічну характеристику подружньої пари, що проявляється у актуальній здібності до виконання ними батьківських функцій та базується на сукупності компетенцій особистісного, когнітивного, соціального та педагогічного компоненту, сформованих в результаті неперервної освіти.

За результатами аналізу наукових досліджень з проблеми формування батьківської компетентності, а також батьківської освіти було виявлено наступні основні напрями формування батьківської компетентності: посилення ролі соціальних інститутів суспільства; пріоритету сім'ї у

вихованні дітей; популяризації батьківської освіти; спрямованості процесу формування батьківської компетентності у молодих сімей в руслі безперервної освіти. Зазначені ідеї в нашому дослідженні розгортаються через відповідну концептуальну модель, розроблену в контексті батьківської освіти.

Для розробки концептуальної моделі формування батьківської компетентності молодого подружжя був застосований метод теоретичного моделювання (Г.П. Щедровіцький). Згідно суті методу моделювання, при побудові будь-якої моделі повинні бути визначені її структурні компоненти. В контексті нашого дослідження були виділені такі структурні компоненти концептуальної моделі: методологічний (закономірності, принципи, умови, суб'єкти, що забезпечують ефективне функціонування моделі, її мета та завдання); організаційно-діагностичний (діагностика актуального стану проблеми, розробка експериментальної програми, підготовка спеціалістів); процесуально-змістовний (експериментальна програма); результативний (педагогічний моніторинг).

Методологічний компонент включав визначення мети та завдань концептуальної моделі виходячи з теоретичних положень, закономірностей, принципів та умов формування батьківської компетентності у молодого подружжя. У числі закономірностей, що забезпечують функціонування моделі, можна виділити безперервність і особистісноорієнтовану спрямованість освіти молодих подружжь; професійно компетентну організаційно-педагогічну діяльність педагогів, психологів. З урахуванням вище зазначених тенденцій, закономірностей та принципів були визначені мета та завдання експериментальної моделі. Мета - створення оптимальних психологічних умов для ефективного формування батьківської компетентності у молодого подружжя.

Під психологічними умовами формування батьківської компетентності молодого подружжя ми розуміємо сукупність певних обставин, що створюються у освітньому просторі та забезпечують розвиток особистісної,

когнітивної, соціальної та педагогічної компетенції. Отже, ефективність процесу формування батьківської компетентності у молодих подружжів було обумовлено певними психологічними умовами.

Перша умова - отримання батьківської освіти - задовольнялась науково обґрунтованою освітньою програмою (дидактичні принципи, а також принципи неперервної освіти дорослих, концептуальні положення процесу формування, мета, завдання, структура, зміст та методи).

Друга умова – інтерактивна пізнавана діяльність - забезпечувалася відповідними тренінговими методами та психотехніками спрямованими на залучення учасників до різного виду діяльності, як індивідуальної так і групової, з метою формування високої мотивації та активної позиції у навчанні, створення психологічнокомфортної атмосфери, можливостей для розвитку практичних навичок та відповідальної поведінки.

Третя умова – розвиток психологічної зрілості - полягала у створенні засобами соціально-психологічного тренінгу емоційного, сенсорно насиченого, діалогічного простору, як найбільш ефективного механізму розгортання особистісного потенціалу молодих людей, який би сприяв їх особистісному самовизначенню як майбутніх батьків [7]. До актуальних тренінгових засобів відносимо: тренінгове коло (спілкування на рівні «очі в очі»), правила групової взаємодії, фасилітативна позиція ведучого та рамкові умови (комфортне приміщення, чіткий регламент занять, консультації спеціалістів сфери батьківства, позитивне підкріплення) .

Організаційно-діагностичний компонент включає діагностику мотивації, потреб та актуальності батьківської освіти, вихідного рівня батьківської компетентності у молодого подружжя та освітню програму, як організаційну форму концептуальної моделі.

Отже, організаційною формою батьківської освіти, в рамках нашої моделі, стала тренінгова програма «Основи компетентного батьківства». Яка була розроблена на основі результатів діагностики актуального рівня батьківської компетентності молодого подружжя, їх потреб та відповідно до

принципів навчання дорослих, гуманістичного спрямування освітнього процесу, діяльнісного та особистісноорієнтованого підходів.

Найбільшою її перевагою, на нашу думку, є інтерактивна пізнавальна діяльність, під час якої молоді подружжя перестають бути об'єктом, а стають суб'єктом навчання. Відповідно інтерактивні та активні методи забезпечують внутрішню мотивацію навчання і сприяють його ефективності.

Визначені форми та методи відповідають основним положенням, на яких вибудовується організація освітнього процесу дорослих: „використання таких форм і методів організації навчального процесу, які активізують пізнавальну діяльність дорослих учнів; навчання в невеликих (15-20 осіб) групах, які забезпечують стабільний зворотний зв'язок і тісну взаємодію слухачів; використання індивідуалізованих форм навчання; диференціація навчання; розвиток інформаційної бази навчального процесу; пошуки шляхів реалізації індивідуально-контактної форми навчання ” [2, с. 12].

Ще однією важливою складовою організаційно-діагностичного компоненту стала цільова підготовка спеціалістів, компетентних у сфері батьківства та ведення занять для дорослих за тренінговою програмою «Основи компетентного батьківства». Група із 14 осіб була відібрана із числа спеціалістів Соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (СССДМ) міста Києва, до неї ввійшли соціальні працівники, практичні психологи, соціальні педагоги.

Програма їхнього навчання включала два етапи: на першому вони пройшли навчання за тренінгової програмою «Основи компетентного батьківства» і самі отримали теоретичний та практичний досвід як учасники; на другому етапі вони отримали знання стосовно методики проведення тренінгових занять та мали можливість відпрацювати навички ведучого тренінгових занять.

Програма підготовки спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді до роботи з батьками, майбутніми батьками та молоддю мала на меті підвищити професійну компетентність спеціалістів центрів СССРДМ,

а також допомогти їм розширити міжсекторні та міжвідомчі зв'язки і реалізацію спільних завдань, спрямованих на здійснення соціально-психологічного супроводу молодих сімей, майбутніх батьків та молодих подружжь, підкреслимо, що всі зазначені клієнти СССДМ відносяться до категорії молоді люди, що є актуальним для нашого дослідження.

Процесуально-змістовий компонент включав безпосереднє впровадження тренінгової програми в процес батьківської освіти молодого подружжя, а також індивідуальні консультації на запит подружніх пар.

Реалізація процесуальної сторони компоненту полягає у безпосередньому отриманні молодими подружжями батьківської освіти (формуванні системи батьківських знань та цінностей, суб'єктивного образу батьківства, оптимального стилю виховання). Вибір конкретних методів реалізації експериментальної програми визначався особливостями освітніх потреб молодих подружжь, актуальним рівнем їх батьківської компетентності, особистісної та соціальної зрілості, а також специфікою освіти дорослих (коли учасники відчують свою успішність, інтелектуальну спроможність та мають можливість обмінюватись досвідом).

Тож для реалізації тренінгової програми ми обрали інтерактивну форму пізнавальної взаємодії. Зміст інтерактивної взаємодії полягає в тому, що всі учасники є задіяними в процес пізнання, вони мають можливість рефлексувати з приводу того, що вони знають, дізнаються і думають, затребуваним є їхній суб'єктивний досвід та формується їхня особистісна позиція, система знань та цінностей. Відповідно були підібрані і методи навчання: групове обговорення, робота в малих групах, «мозковий штурм», «мозаїка», груповий малюнок тощо.

Інтерактивні форми все частіше використовують у якості навчальних стратегій. Говорячи про них, ми ведемо мову про одночасне навчання та вирішення проблем, які виникають у ході цього процесу. А це, як правило, процес перегляду установок, цінностей і переконань при постійній взаємодії нової інформації з тим, що вже є відомим. Дискусії, ігри, моделювання та

інші інтерактивні вправи забезпечують своєрідну базову модель щодо якої можна будувати майбутні перспективи. Ці дії - це знайома територія – їх параметри задані. У них є ролі та правила, початок та кінець та чітко визначені наслідки. На їх фундаменті досить зручно будувати навчання, вони добре вписуються у різноманітні освітні програми [4].

До змістовної сторони даного компоненту відносимо теоретичне та практичне наповнення програми знаннями із області психології та педагогіки, тематика яких співпадає зі змістом структурних компонентів батьківської компетентності і складає онову батьківської освіти.

Підсумково-результативний компонент включав педагогічний моніторинг впровадження експериментальної моделі та програми формування батьківської компетентності, а також визначення рівня батьківської компетентності досліджуваних молодих подружжь за матрицею батьківської компетентності.

Ефективність впровадження тренінгової програми ми відстежували на завершальному етапі експериментально-дослідної роботи за допомогою комплексу діагностичних методик, що застосовувався на етапі констатувального експерименту.

Наявність динаміки розвитку батьківської компетентності у молодих подружжь визначалася за результатами вхідної та вихідної діагностики для учасників контрольної та експериментальної групи. Рівень сформованості батьківської компетентності молодого подружжя визначався у відповідності з розробленою нами матрицею батьківської компетентності молодого подружжя та підтверджувався результатами статистичної обробки емпіричних даних, в результаті чого було визначено значимість відмінностей в рівнях її розвитку на констатувальному та контрольному етапах дослідження.

Аналіз результатів впровадження концептуальної моделі формування батьківської компетентності у молодого подружжя показав, що у процесі цілеспрямованої діяльності з формування батьківської компетентності у

молодого подружжя в експериментальній групі відбулися якісні та кількісні зміни за кожним з компонентів батьківської компетентності (особистісним, когнітивним, соціальним та педагогічним), що вказує на високу ефективність процесу впровадження розроблених психологічних умов, що знайшли своє втілення у тренінговій програмі формування батьківської компетентності у молодого подружжя.